

בין שמים וארץ: לפרשת כי תשא

פרשת כי תשא עוסקת כולה בציר האנכי שבין שמים לארץ. היא מתחילה בשמים – בשיחה שבין אלהים ומשה, בפרטי הפרטים של כלי המשכן העתידי ובשמיים. הכל תיאוריה טהורה, דיוקי דיוקים של דמיון וחזון אלהיים, שבבוא היום יהפכו למציאות גשמית מוזהבת.

משם, יורדת הפרשה, יחד עם מצלמת הבמאי התורני, ועם מבטנו העוקב אחריה, אל אדמת המדבר. שם, בין בני אדם בשר ודם, המחכים למנהיגם הנעלם, אנחנו מגלים את היעדר הרוח והיעדר החזון. במאי הקולנוע של הפרשה, מתאר לנו את הכמיהה של אנשי מחנה ישראל למשהו קיים, נוכח, לכוח ברור ומציאותי שיוכלו להתלות בו. הם קוראים אל אהרון: "קום עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה היה לו" (שמות לב, 1). הם מבקשים לעצמם אלהים, כי "האיש" שהנהיג אותם נעלם. יש בדברי העם לאהרון היפוך מרתק של היוצרות – הם תולים את הצלתם ב"איש", וכשה מאכזב אותם ומפקיר אותם לגורלם, הם רוצים לעשות להם "אלהים". "איש" בעיני העם, הוא מקור הכוח העליון, המשפיע על המציאות ומשנה אותה, ואילו "אלהים" הוא משהו שבני אדם עושים, כשהם פוחדים, בודדים וזקוקים לתמיכה.

את האלהים שלהם יוצרים האנשים מזהב. החזון המוזהב של אלהים האמיתי, שמשוחח בנחת עם משה בשמים למעלה, מתגשם על הארץ בדמות אחרת. הגולם קם על יוצרו: "וַיִּתְפָּקְדוּ כָל הָעָם אֶת נַמְי הַזֶּהב אֲשֶׁר בְּאֶזְנֵיהֶם וַיָּבִיאוּ אֶל אֶהֱרֹן. וַיִּקַּח מֵיָדָם וַיַּצַּר אֹתוֹ בַּחֶרֶט וַיַּעֲשֶׂהוּ עֵגֶל מִסֶּכָה וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּה אֱלֹהֵינוּ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הָעֵלֹף מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם" (שמות לב, 3-4). את העגל-אלהים יוצרים לעצמם העם מן הזהב אשר בכליהם, מן התכשיטים שלהם. יכול הדבר להיראות אבסורדי בעיני משקיפים תמימים – כיצד יוכלו בני אדם לייחס תכונות אלהיות למשהו אשר הם יוצרים במו ידיהם מחומרים שהביאו בעצמם? גם אלהים עצמו אינו מבין זאת, וגם הוא תמה, נעלב ומקנא על בחירת העם ועל העדפתם את העשוי בידיהם על פני החרות ביד אלהים.

שוב עולה המצלמה אל ראש ההר, אל המפגש השמימי בין אלהים ומשה. אלהים, שהוא בו בזמן גם השחקן הכמעט-ראשי בסרט הזה וגם הבמאי, יודע את אשר מתרחש למטה, על האדמה. הוא מבקש להשמיד את העם, אך משה עוצר בעדו. עכשיו, ברדת משה מן ההר, יגיע הסרט אל שיאו. זהו שיא המפגש בין שמים לארץ, רגע החיבור בין אלהים ובני האדם. אך משהו ברגע הזה מתקלקל ונשבר. משה יורד מן ההר עם לוחות האלהים: "וְהִלַּחַת מֵעֵשָׂה אֱלֹהִים הֵמָּה וְהִמְכַתֵּב מִכְּתָב אֱלֹהִים הוּא חֲרוֹת עַל הַלְחַת" (שמות לב, 16). אלה לוחות שכל כולן מעשה אלהים – החומר, העיצוב, הכתב שעליהן, הכל אלהי ונשגב. אבל על האדמה, במחנה בני ישראל, אין כוחות להתמודד עכשיו עם האלהיות הטהורה. הם זקוקים לזהב, לאש, לריקוד. משה אינו מצליח להחזיק בידיו את כאב המפגש הבלתי אפשרי בין לוחות אלהים לעגל הזהב, בין הרוחניות הצרופה לגשמיות הבשרית, והוא משבר את הלוחות.

בקנאת אלהים שבו, שורף משה את עגל הזהב, ומשקה את העם-האישה-הסוטה במים המאררים המעורבים באפר הפסל. לו היה זה עפר המקדש, ששם ה' נמחק בו, יכולים היו העם להנקות מאשמת הניאוף, אבל אפרו של עגל זהב שרוף אינו מרפא, והלויים בהנהגת משה מוסיפים גם דם לחגיגת הבשרים והגשמיות. מי שרוצה אלהים של בשר וזהב, יאלץ להתמודד גם עם האש ועם הדם.

אלהים, ששולמה לו מנחת הקנאות, מזכרת העוון, מתרצה. הוא לומד את לקחו. העם הזה שבחר לו, אינו אלהי ונשגב, הוא אוסף של בני אדם, שיש להם צרכים גופניים, שזקוקים גם לגוף. דברי אלהים מיד לאחר סיום פרשת העגל, מלמדים שיש בו רצון להתקשר עם העם בדרכו שלו, ולא לנסות עוד לכפות עליהם את "מכתב אלהים": "וַיִּדְבֹר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר עֲלֵה אֵלַי וְהָעָם אֲשֶׁר הָעֵלִיתָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם אֶל הָאֶרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלְיַעֲקֹב לֵאמֹר לְזֶרְעֶךָ אֶתְנַנָּה" (שמות לג, 1). העם הזה רוצה גוף, בשר, זהב, ארץ. העם הזה זקוק לשתי רגליו על קרקע המציאות, ואת זה ייתן להם אלהים. הוא מספר על סגולות הארץ אליה הוא מוביל אותם, הוא מתאר את העמים אשר יושבים בה, ומרחיב דברו על המלחמה, על הדבש והחלב, על הדם ועל המוות. בכאבם הגדול, מבקשים האנשים גם שאר רוח, הם אינם רוצים רק את עגל הזהב של המציאות, אלא גם מעט אלהיות שמימית: "וְהִיא כְּצֵאת מֹשֶׁה אֶל הָאֵל יְקוֹמוּ כָּל הָעָם וְנִצְבּוּ אִישׁ פֶּתַח אֹהֶלוֹ וְהִבִּיטוּ אַחֲרֵי מֹשֶׁה עַד בָּאוּ הָאֱהָלָה" (שמות לג, 8). הם רוצים להוציא עצמם מביצת הבשר והדם אל אהל המועד והרוח, אל האלהים. את השילוב המופלא הזה בין אדם ואלהים יצליח אלהים לתת להם בלוחות השניים.

המדרש בשמות רבה (פרשה מ"ו, א), מספר, כי לאחר ששיבר משה את הלוחות הראשונים, הצטער על כך מאוד: "ואמר לו הקב"ה אל תצטער בלוחות הראשונות שלא היו אלא עשרת הדברות לבד ובלוחות השניים אני נותן לך שיהא בהם הלכות מדרש ואגדות, הדא הוא דכתיב (= זה הוא שכתוב) "ויגד לך תעלומות חכמה כי כפלים לתושיה" (איוב יא). הלוחות השניים, מסביר לו אלהים, יהיו שלמים יותר ומורכבים יותר. הם יהיו תוצר של שיתוף פעולה בין אלהים ואדם, ולא מעשה אלהי בטהרתו: "ויאמר ה' אל משה פסל לך שני לוחות אבנים כראשנים וכתבתי על הלוחות את הדברים אשר היו על הלוחות הראשנים אשר שברת". (שמות לד, 1). את הלוחות השניים, אומר אלהים, שלמד את הלקח מפרשת העגל, תעצבו אתם, בני האדם. את התורה הקיימת והמתקיימת לעולם, את התורה הבלתי נשברת, תיצרו גם אתם – במדרשיכם, בפרשנותכם, בלימודכם.

את מה שהבין אלהים בעקבות פרשת העגל, אנחנו צריכים להזכיר לעצמנו יום יום – היהדות והתורה כבסיס לה, אינן רוחניות בעלמא, אינן רק "שמים". היהדות והתורה כבסיס לה, הן שילוב של האלהי עם האנושי, של הרוח והחזון עם המעשה היומיומי בפועל, של העקרונות והרעיונות עם הזהב, הבשר, הדם והאדמה.